

PËRMBLEDHJA EKZEKUTIVE

Parimet e qeverisjes së mirë vazhdojnë të përballen me një numër në rritje sfidash në rajonin e Evropës Juglindore. Lufta në Ukrainë ka treguar qartë se si sfidat e sundimit të ligjit në rajon minojnë jo vetëm zhvillimin e tij ekonomik, por edhe unitetin dhe qëndrueshmërinë e BE-së përballë kërcënimeve të jashtme autoritare. Shtetet e rajonit të anëtarësuar në BE vitet e fundit, janë ndër përfituesit më të mëdhenj neto të financimit të BE-së. Megjithatë, luhatjet e demokracisë dhe korrupsioni vazhdojnë të ndjekin shoqëritë e tyre, pavarësisht nga e vazhdueshme, dhe ndërmarrja e hapave specifikë të BE-së dhe SHBA-së për të adresuar këto sfida. Këto hapa përfshijnë Mekanizmin e Bashkëpunimit dhe Verifikimit për të monitoruar reformat anti-korrupsion dhe reformat në systemin gjyqësor në Bullgari dhe Rumani pas anëtarësimit të tyre në 2007, kërkesat shumë më të ashpra për sundimin e ligjit për anëtarësimin e Kroacisë në 2013, sanksionet e SHBA sipas Aktit Global Magnitsky në Bullgari në 2021, dhe nxitja e një procesi të ri ndëshkues të krijuar për ngrirjen e fondeve të BE-së për Hungarinë në vitin 2022. Vendet e Ballkanit Perëndimor, të cilat aspirojnë të anëtarësohen në BE, përballen me sfida edhe më të mëdha të qeverisjes. Së bashku me lodhjen e BE-së nga zgjerimi, kjo ka rezultuar në vonesa të vazhdueshme të perspektivave të anëtarësimit në BE, rritje të zhgënjimit popullor në shoqëritë e tyre dhe tendenca të përsëritura jodemokratike. Boshllëqet e vazhdueshme të qeverisjes në të gjithë Evropën Juglindore, janë përkeqësuar më tej nga pandemia COVID-19 dhe lufta e Kremlinit në Ukrainë.²⁵⁶ *Raporti i Qeverisjes së Mirë të EJK-së* synon të ofrojë një kuptim më të thellë të këtyre sfidave dhe të hapë rrugën për reforma efektive kundër korrupsionit në nëntë vende – katër vende anëtare dhe pesë që aspirojnë për anëtarësim në BE – Bullgaria, Kroacia, Hungaria, Rumania, Shqipëria, Bosnja dhe Hercegovina, Maqedonia e Veriut, Mali i Zi dhe Serbia. Raporti i këtij viti fokusohet në dy nga dobësitë më të tprovuara të qeverisjes në rajon: prokurimin publik dhe qeverisjen e ndërmarrjeve shtetërore në sektorin e energjisë.

Integriteti i prokurimeve publike

- Prokurimi publik përbën një pjesë të konsiderueshme të PBB-së si në ekonomitë me të ardhura të larta ashtu edhe në ato me të ardhura të ulëta. Në të gjithë globin ajo përfaqëson 15% deri në 30% të PBB-së. Ky vëllim i madh i shpenzimeve publike mund të luajë një rol vendimtar në progresin ekonomik dhe social nëse shpërndahet në mënyrë efektive. Megjithatë, është gjithashtu një nga aktivitetet e qeverisë më të cënueshme ndaj korrupsionit.²⁵⁷ Sipas Zyrës së Kombeve të Bashkuara për Drogën dhe Krimin, 10% deri në 25% e vlerës së përgjithshme të një kontrate publike mund të humbet për shkak të praktikave të dyshimta.²⁵⁸ Ndërsa korrupsioni në prokurimet publike mund të marrë shumë forma, ekziston një grup teknikash korruptive që përdoren në mënyrë aktive në Evropën Juglindore për të nxjerrë paratë publike për përfitime private.
- **Favoritizmi dhe klientelizmi.** Një nga format më të zakonshme të parregullsisve të prokurimit në rajon është trajtimi preferencial i kompanive për shkak të lidhjeve të mira politike të pronarëve të tyre. Për shembull, në Kroaci, rreth gjysma e vlerës totale të kontratës fitohet nga ofertuesit që nuk janë subjekte private, por kompani pjesërisht ose plotësisht në pronësi të shtetit.²⁵⁹ Shumë kompani private në të gjithë rajonin, pronarët e të cilave janë të lidhur ngushtë me politikanë të rangut të lartë, po fitojnë prokurime publike që janë krijuar pothuajse ekskluzivisht për ta. Për shembull, në Hungari gjatë 11 viteve të fundit, partia në pushtet ka krijuar një elitë të re ekonomike, korporatat e së cilës marrin subvencione të mëdha në sektorë të tillë si turizmi.²⁶⁰

²⁵⁶ Stefanov, R. and Vladimirov, M., *The Kremlin Playbook in South-east Europe: Economic Influence and Sharp Power*, Sofia: Center for the Study of Democracy, 2020.

²⁵⁷ OECD, *Preventing Corruption in Public Procurement*, 2016; World Bank, *Fraud and corruption awareness handbook: how it works and what to look for – a handbook for staff*, Washington, D.C.: World Bank Group, 2013.

²⁵⁸ UNODC, *Guidebook on anti-corruption in public procurement and the management of public finances: Good practices in ensuring compliance with article 9 of the United Nations Convention against Corruption*, 2013.

²⁵⁹ OECD, *OECD Review of the Corporate Governance of State-Owned Enterprises in Croatia*, 2021.

²⁶⁰ András, B., "Sokkoló: a kormány az igénylők fél százalékának adta a turisztikai támogatások kétharmadát" [Shocking: the government has provided two-thirds of tourism subsidies to half of those claiming], *valaszonline.hu*, 26 February 2021.

- **Mbiçmimi i kontratave.** Mbiçmimi i kontratave është një formë tjetër mbizotëruese e mashtrimit të prokurimit të bazuar në favorizim. Ai përfshin një spektër më të gjerë autoritetesh kontraktore dhe furnitorë. Në Hungari, 90% e projekteve të prokurimit publik mbiçmohen mesatarisht me 25%.²⁶¹ Në mënyrë të ngjashme, në Maqedoninë e Veriut raportet hetimore kanë gjetur dallime të mëdha midis çmimeve të tregut dhe çmimeve të kontratës të disa produkteve me specifika identike.²⁶²
- **Specifikimet e përshtatura të tenderit.** Një teknikë e shpeshtë e korrupsionit është krijimi i kërkesave tepër specifike të tenderit që përshtaten vetëm me kualifikimin dhe ekspertizën e një firme.
- **Konflikti i interesit në procesin e tenderimit.** Rastet e konfliktit të interesit të “nivelit të lartë” nuk ishin të rralla vitet e fundit në Serbi dhe u bënë edhe më të shpeshta që nga fillimi i pandemisë COVID-19²⁶³. Në Bullgari, konflikti i interesit është materializuar në procedurat e brendshme,²⁶⁴ në të cilin mjetet buxhetore janë siguruar pa tender për një ndërmarrje shtetërore. Kjo e fundit, në vend që të kryente të gjitha aktivitetet brenda, siç parashikonte ligji, më pas nënkontraktonte kompani private, të cilat ishin përzgjedhur paraprakisht në procedura të papërshtatshme. Një kontraktim i tillë mashtrues i brendshëm arriti në 4.4 miliardë euro ose mbi 42% të vlerës së të gjitha kontratave të prokurimit publik të qeverisë në 2019 – 2020.²⁶⁵
- **Përqindja e lartë e procedurave jo të hapura.** Ka disa arsye të besueshme për përdorimin e procedurave të mbyllura ose të kufizuara të prokurimit, për shembull nëse zbulimi i përmbajtjes së tender-

it do të përbënte rrezik për sigurinë kombëtare ose nëse vlera e tenderit është mjaft e vogël për të mos paraqitur rreziqe të mëdha korrupsioni. Megjithatë, autoritetet kontraktore të EJK-së shpesh përdorin procedura të kufizuara në rastet kur ato nuk do të ishin të nevojshme.

- **Modifikimi i kontratës në fazën e zbatimit.** OS-hC-të nga rajoni raportojnë praktikën keqdashëse të modifikimeve të kontratës pas nënshkrimit, duke rezultuar në një çmim shumë më të lartë se pritshmëritë fillestare. Këto modifikime janë të vështira për t'u gjurmuar për shkak të informacionit të kufizuar në shumicën e faqeve zyrtare të internetit të prokurimit.²⁶⁶

COVID-19 shkaktoi ndryshime në prokurimet publike dhe mbipërdorimin e procedurave urgjente

Pandemia rriti numrin e procedurave “urgjente” të kufizuara në thelb që anashkalojnë legjislacionin e zakonshëm të prokurimit. Vlerësimi sasior i tregut të prokurimit tregon se ai shkaktoi një rënie të përgjithshme të integritetit të prokurimit publik, veçanërisht në tregjet më të prekura – të kujdesit shëndetësor dhe të produkteve të tjera të lidhura me COVID. Këto çështje janë ilustruar nga „Çështja e respiratoreve“ në Bosnje dhe Hercegovinë.²⁶⁷ Në Kroaci, lista e mallrave dhe shërbimeve për të cilat mund të përdoshin marrëveshjet e prokurimit të drejtpërdrejtë u mbajt konfidenciale deri në dhjetor 2020. Lista u publikua vetëm për shkak të presionit të konsiderueshëm nga publiku i gjerë.²⁶⁸ Në Hungari, gjatë Gjendjes së Jashtëzakonshme, Kryeministri kishte fuqinë të vendoste se cilat procedura kishin

²⁶¹ Ligeti, M. et al. *Korrupció, gazdasági teljesítmény és jogállamiság Magyarországon: A Korrupció Érzékelési Index eredményei 2019-ben* [Corruption, Economic Performance and the Rule of Law in Hungary: Corruption Perceptions Index Results in 2019], TI Hungary, 2019.

²⁶² Center for Civil Communications, *Public procurements in North Macedonia at times of corona: How it was and what can be done in the future?*, Skopje: CCC, 2020.

²⁶³ Centar za primenjenu evropske studije, *ALARM IZVEŠTAJ o stanju u oblasti javnih nabavki u Srbiji 2020. godine* [ALARM REPORT on the situation in public procurement in Serbia in 2020], CPES, November 2020.

²⁶⁴ SIGMA, *In-house Procurement and Public/Public Co-operation*, Sigma Programme, Brief 39, 2016.

²⁶⁵ Sokolova, T., „Службеният кабинет спира харченето на милиарди без обществени поръчки” [The cabinet stops spending billions without public procurement], *Mediapool.bg*, 30 June 2021.

²⁶⁶ Mendes, M. and Fazekas, M., *DIGIWHIST Recommendations for the Implementation of Open Public Procurement Data – An Implementer’s Guide*, 2015.

²⁶⁷ Katavić, I., “Afera ‘Respiratori’: Premijer FBiH Fadil Novalić zadržan u SIPA-i” [‘Respirators’ affair: FBiH Prime Minister Fadil Novalić detained at SIPA], *Slobodnaevropa.org*, 28 May 2020; Radiosarajevo.ba, “Afera Respiratori: Novalić i drugi optuženi stigili na novo ročište” [Respirators affair: Novalić and other indictments arrive for new hearing], 17 November 2021.

²⁶⁸ Nacionalno.hr, “Most traži da se medicinska oprema nabavlja kroz postupak javne nabave” [The Bridge requires that medical equipment is procured through a public procurement procedure], 9 December 2020; Croatian Government, *Izvešće o izvršenim nabavama zaštitne opreme u svrhu provedbe mjera zaštite zdravlja i jačanja nadzora nad širenjem koronavirusa*, [Report on purchases of protective equipment for the purpose of health protection measures implementation and strengthening supervision over the spread of coronavirus], Ministry of Economy and Sustainable Development, Directorate for Commodity Stocks, 2020.

të bënin me pandeminë COVID-19, dhe për këtë arsye mund të bliheshin përmes çmimeve të drejtpërdrejta.²⁶⁹

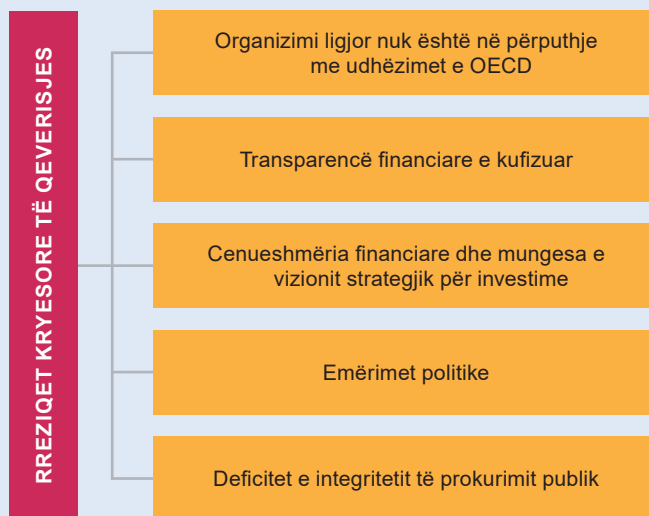
Rreziku i korrupsionit lidhur me prokurimet në sektorin e kujdesit shëndetësor

Analiza e të dhënave të mëdha për raportin aktual tregon se midis tremujorit të parë të 2017 dhe tremujorit të dytë të 2021, *Indeksi i Rrezikut të Korrupsionit* në tregun e COVID (CRI)²⁷⁰ është rritur me rreth 10 pikë përqindjeje në Rumani dhe Kroaci.²⁷¹ Rritja ishte e përkohshme dhe u pasua nga një rënie e ngadaltë por e qëndrueshme. Analiza e të dhënave të mëdha zbulon gjithashtu se në një vit e gjysmë varësia mesatare e blerësve të sektorëve të kujdesit shëndetësor u rrit ndjeshëm në Hungari, si dhe pak në Kroaci, krahasuar me periudhën 2017-2020. Për më tepër, autoritetet e kapura kontraktore jo vetëm që kanë ofruar një pjesë më të madhe, por edhe një vlerë më të lartë të fondeve publike për furnitorët e tyre të favorizuar.

Qeverisja e ndërmarrjeve shtetërore në sektorin e energjisë

Sektori i energjisë është një nga problemet kryesore sistematike të qeverisjes që çon në humbje të konsiderueshme të pasurisë publike²⁷² dhe siguron hyrje për financime të paligjshme dhe ndikim të huaj autoritar në rajon²⁷³. Sektori i energjisë është i një rëndësie vendimtare për Evropën Juglindore, për shkak të statusit të tij si një monopol natyror (shpesh në pronësi të shtetit), ndjeshmërisë sociale të njerëzve ndaj rritjes së çmimeve (siç kanë treguar protestat në të gjithë rajonin gjatë dekadës së fundit), dhe investimet e mëdha dhe interesat financiare në rrezik. *Diagnostifikimi i Vlerësimit*

Risqet kryesore të qeverisjes për menaxhimin e NSH-ve të sektorit të energjisë

Burimi: Qendra për Studimin e Demokracisë, 2022.

it të Kapjes së Shtetit (SCAD) e identifikon sektorin si shumë të cenueshëm ndaj monopolizimit.²⁷⁴ Vendet e EJL janë përballur me akuzat të shumta për bllokimin e liberalizimit të tregut të gazit në favor të rrjeteve lokale të korporatave oligarkike dhe për përfitimin e furnizuesve të gazit të kontrolluar nga Kremli. Kështu, nëse nuk qeveriset siç duhet, sektori mund të dëmtojë pavarësinë dhe zhvillimin e vendeve të EJL.

Deficitet e llogaridhënies publike në ndërmarrjet shtetërore të energjisë (NSH) janë të dukshme në një numër rastesh, të zbuluara nga raportet investigative të mediave, raportet e shoqërisë civile ose auditimet e autoriteteve publike përkatëse në të gjithë rajonin e EJL. Këto çështje kontribuojnë në një mjedis socio-politik ku praktikatat e keqmenaxhimit financiar në NSH lejohen të lulëzojnë dhe merren vendime joefikase ose të dëmshme për investimet. Mungesa e një kuadri ligjor të qëndrueshëm është një faktor kyç që mundëson transparencën e kufizuar financiare dhe ndërhyrjen e gjerë politike në menaxhimin e përditshëm të NSH-ve.

²⁶⁹ Public Procurement Authority, *A Közbeszerzési Hatóság véleménye a koronavírus terjedésére tekintettel elrendelt veszélyhelyzettel kapcsolatban felmerülő egyes közbeszerzési kérdésekkel összefüggésben* [Opinion of the Public Procurement Authority on certain public procurement issues related to the emergency situation in view of the spread of the coronavirus], 2020.

²⁷⁰ Fazekas, M. and Kocsis, G., *Uncovering High-Level Corruption: Cross-National Corruption Proxies Using Government Contracting Data*, Working Paper series: GTI-WP/2015:02, Budapest: Government Transparency Institute, 2015.

²⁷¹ See GTI's *Global Government Contracts database*, 19 July 2021.

²⁷² Southeast European Leadership for Development and Integrity, *Energy Governance and State Capture Risks in Southeast Europe: Regional Assessment Report*, SELDI, 2016.

²⁷³ Vladimirov, M. et al., *Russian Economic Footprint in the Western Balkans: Corruption and State Capture Risks*, Sofia: Center for the Study of Democracy, 2018.

²⁷⁴ Based on data for Bulgaria, Romania, Italy and Spain. For more information: Stoyanov, A., Gerganov, A., and Yalamov, T., *State Capture Assessment Diagnostics*, Sofia: Center for the Study of Democracy, 2019. See also, Shentov, O., Stefanov, R., and Todorov, B. (eds.), *Western Balkans 2020: State-Capture Risks and Policy Reforms*, SELDI, 2021.

Transparenca

Kuadri rregullator i qeverisjes së korporatave është ende në zhvillim në rajon, megjithëse janë bërë disa përmirësime në vitet e fundit. Kuadri ligjor që rregullon menaxhimin e NSH-ve energjetike në Ballkanin Perëndimor nuk është në përputhje me *Udhëzimet e OECD-së për Qeverisjen Korporative të Ndërmarrjeve Shtetërore*.²⁷⁵ Shtetet anëtare të BE-së performojnë më mirë për sa i përket ligjeve në fuqi, megjithatë zbatimi i tyre mbetet i kufizuar dhe i ngadaltë.²⁷⁶ Kompanitë në gjendje më të keqe financiare prirën të jenë më pak transparente. Një mënyrë për të përmirësuar transparencën e tyre është që ato të bëhen publike, sic ka qenë rasti për Romgaz dhe Hidroelectrica në Rumani. Në një shembull tjetër pozitiv, MOL Group, një kompani e listuar në Hungari, publikon pasqyrat e saj financiare dhe zbulon sasinë e aksioneve që zotëron çdo Anëtar i Bordit.²⁷⁷ Transparenca e të dhënave financiare mbetet veçanërisht e dobët në Ballkanin Perëndimor.²⁷⁸

Cënueshmëria financiare

Ndërmarrjet Shtetërore të Energjisë në nëntë vendet në studim tregojnë shkallë të ndryshme të cënueshmërisë financiare, e zbuluar nga ekspozimi i tyre i madh ndaj borxhit dhe raportet e larta të borxhit, si dhe likuiditeti i ulët dhe raportet aktuale në rënie. Këto vështirësi financiare kanë qenë veçanërisht të theksuara në kompanitë e bazuara në lëndë djegëse fosile, të cilat kanë luftuar për të përballuar rritjen e vazhdueshme të CO₂, dhe cmimit të qymyrit dhe gazit natyror. Përpjekjet e qeverisë për të mbajtur çmimet e energjisë artificialisht të ulëta për të shmangur një reagim social janë në kurriz të shëndetit financiar dhe pavarësisë politike të NSH-ve, si dhe paanshmërisë së autoriteteve rregullatore. Cilësia e ulët e menaxhimit financiar lidhet shpesh me: a) madhësinë e tepërt të stafit; b) shpërbllim tepër

²⁷⁵ OECD, *OECD Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises*, 2015 Edition, Paris: OECD Publishing.

²⁷⁶ European Commission, *2020 European Semester: Assessment of progress on structural reforms, prevention and correction of macroeconomic imbalances, and results of in-depth reviews*, p. 60; *2019 European Semester: Assessment of progress on structural reforms, prevention and correction of macroeconomic imbalances, and results of in-depth reviews*, p. 58.

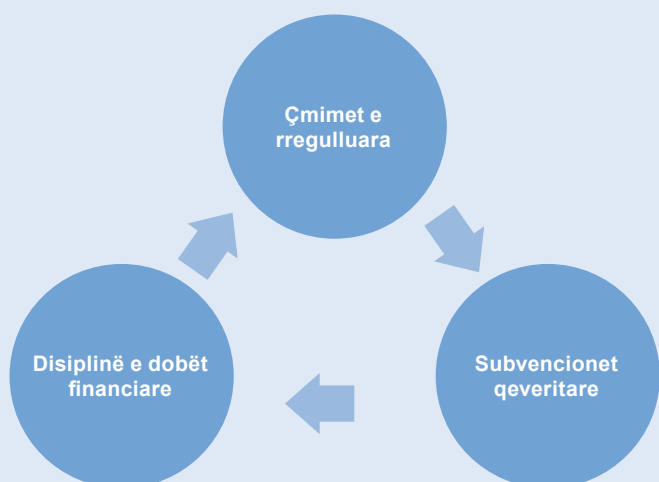
²⁷⁷ MOL Group (S.A.), *Management and Operations*; MOL Publications (S.A.), *Annual Reports* (1999-2020).

²⁷⁸ Shentov, O., Stefanov, R., and Todorov, B. (eds), *Shadow Power: Assessment of Corruption and Hidden Economy in Southeast Europe*, SELDI, 2016.

bujar; dhe c) keqmenaxhimi i prokurimit publik. Kriza e shpalosur e çmimeve të energjisë në Evropë që nga gjysma e dytë e 2021, e cila filloi me mungesat e gazit dhe vazhdoi me luftën në Ukrainë, ka të ngjarë të përkeqësojë më tej cënueshmërinë, pavarësisht fitimeve të papritura për disa kompani.

Varësia e gjatë e EJL-së nga importet e karburanteve fosile nga Rusia, e shoqëruar me pronësinë historike, varësinë nga rruga teknologjike dhe menaxheriale dhe lidhjet e thella (dhe shpesh shumë të errëta) financiare, ka përkeqësuar më tej cënueshmërinë e sektorëve shtetërorë të energjisë. Në praktikë, disa nga projektet më të mëdha të investimeve në rajonin e EJL-së janë rezultat i marrëveshjeve ndërqeveritare me shtetet joanëtare të BE-së, veçanërisht me Rusinë. Projekti TurkStream²⁷⁹ i udhëhequr nga Rusia është një shembull kryesor. Duke prekur drejtpërdrejt Bullgarinë, Serbinë dhe Hungarinë, dhe indirekt të gjithë rajonin dhe Evropën, ajo ka përfituar dhe ka kontribuar në dobësimin e mëtejshëm të institucioneve të politikëbërjes së energjisë dhe në forcimin e rrjeteve oligarkike të ndikimit të interesave private ruse me lidhje të ngushta me qeverinë. Kina, megjithëse e re, ka krijuar kornizën e saj të investimeve në rajon, veçanërisht në Ballkanin Perëndimor, Kroaci dhe Hungari, duke krijuar terrenin për tensione të mëtejshme në integrimin e këtyre vendeve në BE. Investimet kineze, ndonëse të mirëpritura

Varësitë e rrugëve të përbashkëta që ndikojnë në funksionimin e NSH-ve

Burimi: Qendra për Studimin e Demokracisë, 2022.

²⁷⁹ Stefanov and Vladimirov, *The Kremlin Playbook in South East Europe: Economic Influence and Sharp Power*, Sofia: CSD, 2020.

Parregullsitë në prokurimin public të vërejtura në sektorin e energjisë

Para procedurës së përzgjedhjes	Gjatë procedurës së përzgjedhjes	Pas procedurës së përzgjedhjes
<ul style="list-style-type: none"> • një kompani e krijuar vetëm për të fituar një tender specifik (pa përvojë të kaluar) • specifikimet e tenderit të "përshtatura" për një kompani të caktuar • sigurimi i informacionit të brendshëm • afate joreale të shkurtra • krijimi i konkurrencës artificiale (paraqitja e ofertave nga konkurrentët e rremë) • ndarja e fondeve për investime të pabazuara • mbiçmimi i kontratës 	<ul style="list-style-type: none"> • konflikti i interesit, ndikimi politik ose rryshfet për komisionin e vlerësimit • shmangia e përdorimit të procedurave të prokurimit nga: <ul style="list-style-type: none"> • negociatat e drejtpërdrejta • uljen e çmimit nën pragje • përdorimi i procedurave emergjente • renditja e projekteve specifike si të paracaktuara për financim në dokumentet kombëtare të planifikimit • Përdorimi i marrëveshjeve kuadër që favorizojnë aktorët e mëdhenj të tregut 	<ul style="list-style-type: none"> • anulimi i tenderëve dhe skualifikimi i konkurrentëve • ndryshimet e kushteve të tenderit nëpërmjet anekseve • pagesa për shërbime/pajisje që nuk plotësojnë kërkesat minimale • asnjë hetim i zyrtarëve dhe biznesmenëve të nivelit të lartë të lidhur me një kontratë të caktuar

Burimi: Qendra për Studimin e Demokracisë, 2022.

në kushtet e kostos, shpesh nuk janë në përputhje me standartet teknik të BE-së dhe/ose me *acquis* të BE-së për konkurrencën dhe prokurimin publik. Ato gjithashtu krijojnë, ngjashëm me Kremlinin, një erozion të standardeve demokratike dhe të tregut për shkak të natyrës së tyre të fshehtë dhe të errët. Në shumë raste projekte të tilla përforcojnë industrinë kombëtare të qymyrit, injorojnë rregulloret mjedisore ose nuk janë në përputhje me politikën e përgjithshme të dekarbonizimit dhe rritjes së qëndrueshme.²⁸⁰

Emërimi i CEO-ve dhe anëtarëve të bordit

Rregullat për emërimin e anëtarëve të bordeve dhe udhëheqësve të tjerë të kompanive në NSH-të energjetike të EJT janë gjithashtu të paqarta, veçanërisht kur merret parasysh ndikimi i mundshëm politik. Ka pasur shembuj të shumtë të ndërhyrjes politike në emërimet e bordeve menaxhuese në NSH-të e EJT-së dhe autoritetet rregullatore, gjë që ka dëmtuar ekspertizën profesionale në planifikimin dhe zbatimin e vendimeve të vështira në sektorin e energjisë. Prandaj, aktivitetet e biznesit të NSH-ve shpesh ndikohen ose madje mund t'u shërbejnë interesave të kompanive ose individëve me lidhje të forta politike, në kurriz të performancës financiare të NSH-ve.

Boshllëqet e qeverisjes në prokurimin publik të sektorit të energjisë

Sektorin e energjisë shfaq deficite veçanërisht të forta qeverisëse në prokurimet publike. Disa nga këto deficite përkohë me rreziqet e përgjithshme të prokurimit të diskutuara më sipër, megjithatë disa janë edhe më të theksuara dhe/ose unike për sektorin, për shkak të madhësisë, statusit të monopolit natyror dhe kompleksitetit teknik.

Rruga përpara

Pavarësisht progresit të vazhdueshëm të pabarabartë, vendet e EJT-së përballen me sfida të konsiderueshme të qeverisjes së mirë, të cilat janë komplikuar nga kërcënimet autoritare të brendshme dhe të jashtme. Rajoni do të vazhdojë të përfitojë nga rritja e mbështetjes thelbësore financiare dhe teknike nga komuniteti demokratik i vendeve brenda BE-së, Zonës Ekonomike Evropiane (EEA) dhe SHBA. Mënyra se si çdo vend e përdor këtë mbështetje për të përparuar në rrugën e demokratizimit dhe antikorrupsionit varet përfundimisht nga përpjekjet e qytetarëve, bizneseve dhe qeverive të tij. Vendet e BE-së të EJT-së duhet të ndjekin nga afër angazhimet e tyre sipas Mekanizmit të Sundimit të Ligjit si dhe Semestrit Evropian dhe të investojnë në përputhje me rrethanat stimulin e madh fiskal të ofruar nga Lehtësia e Rimëkëmbjes dhe Rezistencës dhe Korniza Financiare Shumëvjeçare 2021-2027. Të katër vendet e BE-së duhet të kapërce-

²⁸⁰ Gerganov, A. and Vladimirov, M., *Chinese Economic Influence in Europe: The Governance and Climate Conundrum*, Sofia: Center for the Study of Democracy, 2021.

jnë pengesat e qeverisjes, por në veçanti Bullgaria dhe Hungaria duhet të punojnë në rritjen e efektivitetit të gjyqësorit dhe dekoncentrimin e pushtetit në ekzekutiv. Vendet e Ballkanit Perëndimor të EJL-së duhet të punojnë në mënyrë të njëanshme për të kryer reformat e nevojshme sipas kapitujve të negociatave të BE-së edhe nëse zyrtarisht procesi i zgjerimit mund të jetë bllokuar, si në rastin e Shqipërisë dhe Maqedonisë së Veriut. Serbia përballet me sfida të veçanta duke pasur parasysh lidhjet dhe varësitë e saj të ngushta me regjimet autoritare.

Sfidat e përgjithshme të qeverisjes së mirë shpesh përfundojnë në adresimin e dy sistemeve të ndërlidhura në ekonomitë kombëtare të EJL: prokurimi publik dhe menaxhimi i NSH-ve të energjisë. Bazuar në rishikimin e thelluar të dhënë në raportin aktual, disa rekomandime kryesore të politikave për këto dy fusha:

- BE-ja dhe partnerët e saj nga EEA dhe SHBA duhet të vazhdojnë të ofrojnë asistencë teknike në integrimin e praktikave të mira të prokurimit publik të BE-së si në menaxhimin e fondeve të BE-së për rajonin ashtu edhe në qeverisjen e burimeve kombëtare. Vëmendje e veçantë duhet t'i kushtohet rritjes së kapaciteteve të kombinuara dhe punës së përbashkët të antikorrupsionit dhe autoriteteve rregullore të prokurimit publik në ekzekutiv, prokurorinë publike dhe gjykata.
- Qeveritë e EJL duhet të ruajnë integritetin e prokurimit publik, përmes monitorimit të përforcuar të prokurimit (siç është Tenderi i Hapur ose mjeti SCAD), rritjen e efikasitetit institucional, uljen e përqindjes së procedurave jo të hapura dhe përmirësimin e mekanizmave të dhënies së kontratave. Vendet nga Ballkani Perëndimor duhet të hapin të dhënat e tyre të prokurimit për të lejuar diagnostifikim dhe kontroll më të mirë, ndërsa vendet anëtare të BE-së nga EJL duhet të vazhdojnë ndërtimin e kapaciteteve për të identifikuar dhe trajtuar shenjat e kuqe për korrupsionin në prokurimet publike.
- Qeveritë kombëtare duhet të heqin rregullat e prokurimit të urgjencës Covid-19 duke iu kthyer legjislacionit origjinal të prokurimit. Shpenzimet emergjente në të ardhmen duhet të shoqërohen me monitorim më të fortë dhe vlerësim të efikasitetit.
- Qeveritë e EJL-së, NSH-të dhe shoqatat e biznesit duhet të miratojnë dhe zbatojnë standardet më të mira ndërkombëtare për qeverisjen korporative të ndërmarrjeve shtetërore në sektorin e energjisë, siç janë ato të zhvilluara nga OECD. Ndërmarrjet Shtetërore të EJL duhet të përpiqen të raportojnë me standarde të ngjashme ose më të larta se të ngjashmit e tyre në BE.
- Parlamentet dhe qeveritë e EJL duhet të përmirësojnë pavarësinë e rregullatorëve kombëtarë të energjisë dhe konkurrencës duke rritur kapacitetin e tyre administrativ dhe financiar dhe duke hequr emërimet politike. Duhet të futen edhe mandate më të shkurtra të anëtarëve të bordit. Rregullatorët e energjisë në EJL duhet të punojnë ngushtë me kolegët e tyre të BE-së për krijimin e një komuniteti praktikash. Vendimet e rregullatorëve duhet të respektojnë standardet më të larta të zbulimit publik të informacionit.
- Qeveritë e Evropës Juglindore duhet të përmbahen nga përfshirja në projekte dypalëshe energjetike në shkallë të gjerë pa garancitë e duhura, të cilat si minimum mund të përfshijnë institucionet financiare publike ndërkombëtare, si BEI, BERZH ose Banka Botërore. Projekte të tilla duhet të përfshijnë si rregull një sistem të zbulimit të informacionit të standardeve më të larta se ato që mbizotërojnë zakonisht në vendet e EJL. Një sistem i tillë duhet gjithashtu të bëhet publik në kohën e duhur, duke ofruar informacion në lidhje me projektet e infrastrukturës energjetike në shkallë të gjerë, duke përfshirë një analizë të detajuar kosto-përfitim.
- Qeveritë kombëtare të EJL-së duhet të punojnë me Komisionin Evropian, vendet anëtare të BE-së dhe EEA-së dhe SHBA-në për të siguruar mbrojtje më të mirë për ekonomitë e tyre nga fondet e paligjshme të lidhura me vendet autoritare. Kjo mbrojtje duhet të përfshijë futjen e institucioneve dhe rregulloreve më të mira në lidhje me mekanizmat e kontrollit të investimeve dhe monitorimit të sanksioneve.
- Qeveritë e Evropës Juglindore dhe partnerët e tyre në BE/ZEE dhe SHBA duhet të ndërtojnë modele të qëndrueshme ndërveprimi me shoqërinë civile kombëtare dhe lokale dhe mediat investigative në lidhje me rritjen e monitorimit të prokurimit publik

dhe NSH-ve të energjisë. Përvoja e platformës R2G4P281 mund të informojë përpjekje të tilla në nivel rajonal. Tashmë ekzistojnë modele të mbështetjes publike për organizatat e shoqërisë

civile në të gjithë rajonin, por këto janë ose në fillimet e tyre ose shpesh shkaktojnë frikë në mesin e OSHC-ve dhe mediave për kompromentimin e pavarësisë së tyre.

---

²⁸¹ Platforma Rajonale e Partneritetit Publik-Privat për Qeverisje të Mirë (R2G4P) është një nismë pilot treveçare, e mbështetur nga EEA dhe Fondi i Granteve të Norvegjisë për Bashkëpunim Rajonal, i cili mbledh përpjekjet e trembëdhjetë organizatave nga dhjetë vende dhe synon të ofrojë zgjidhje të përbashkëta kundër korrupsionit për rritjen e përgjegjshmërisë së institucioneve shtetërore dhe forcimin e shoqërisë civile dhe sundimit të ligjit në Evropën Juglindore..